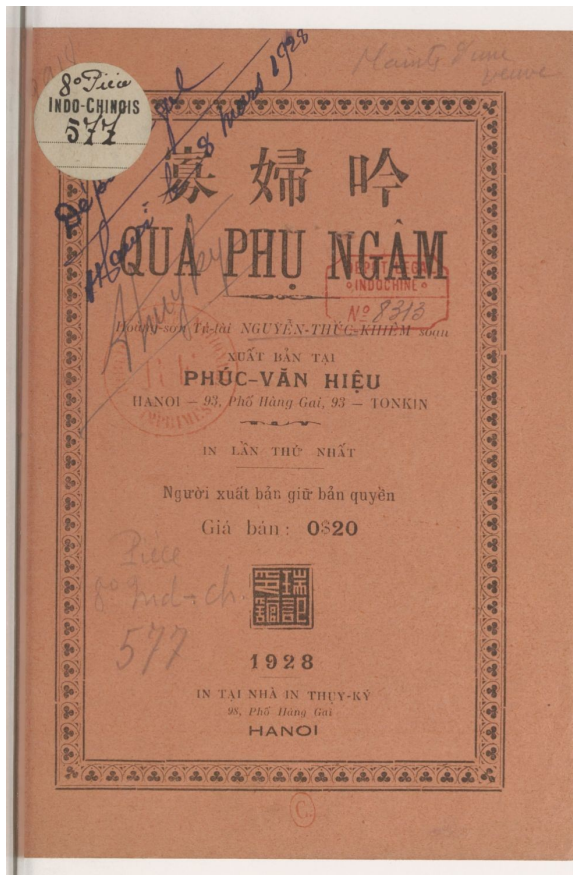

QUẢ PHỤ NGÂM

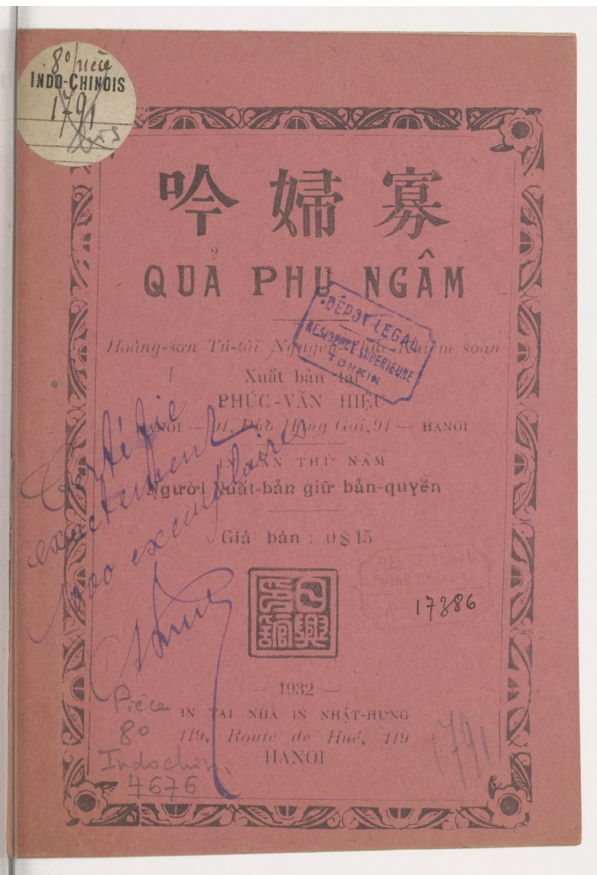
Giới thiệu và chú giải của Nguyễn Văn Sâm

tặng và cảm ơn LMT

*Chắc chắn rằng hai tác phẩm **Quả Phụ Ngâm** đã tạo nên cảm hứng trực tiếp cho những bản văn khóc chồng, khóc vợ nổi tiếng trong văn học Việt Nam đầu thế kỷ 20 là **Giọt Lệ Thu** (1928) của nữ sĩ Trương Phó và **Linh Phượng** (1934) của thi sĩ Đông Hồ. Sự kiện chết chồng chết vợ của hai vị này chỉ là những giọt nước tràn ly để những cảm xúc được thành văn.*

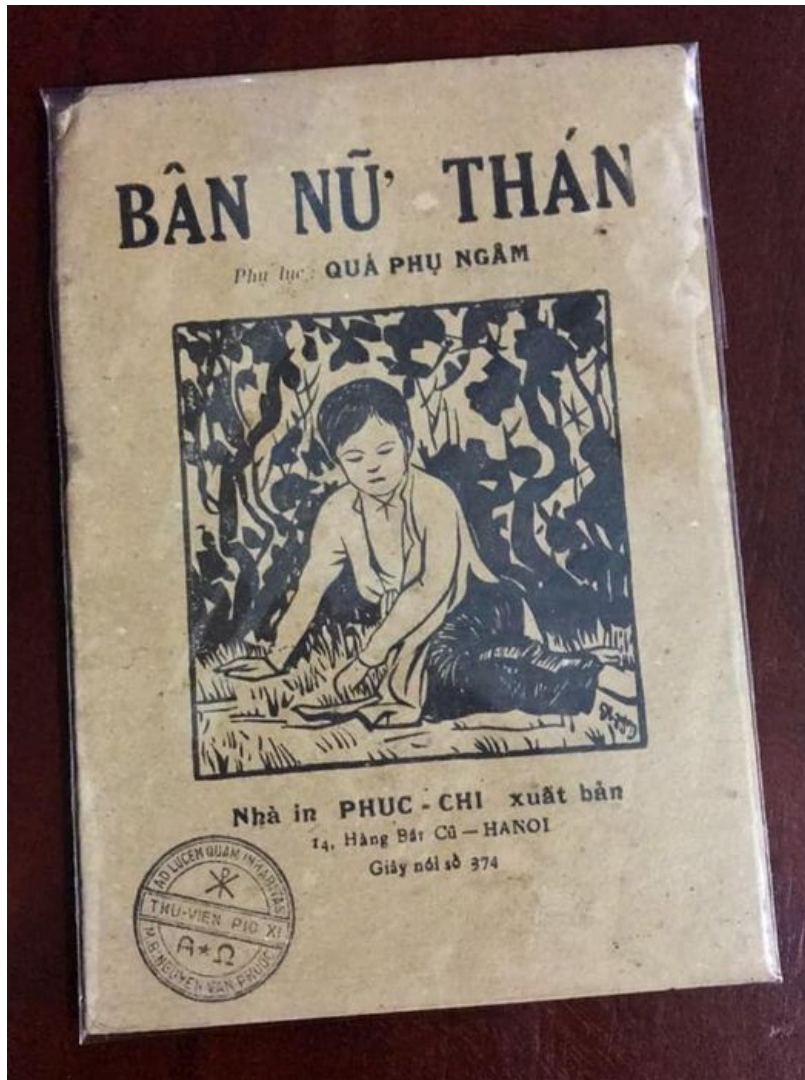
Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Cách nay chừng 3 tháng (10, 2020) một người trẻ ở Việt Nam giới thiệu trên fb cuốn **Bản Nữ Thán** mà anh thủ đắc đã lâu. Qua cái bìa sách thấy có giới thiệu phụ bản bài **Quả Phụ Ngâm**, tôi tò mò hỏi xin để có được văn bản này. Anh bạn vui

lòng cung cấp và khi nghe tôi có ý muốn viết gì đó về bản văn chưa được nhiều người biết kia, anh đã vui lòng đánh máy y theo nguyên văn. Nay xin có vài dòng giới thiệu để bản văn này khỏi mai một. Xin gửi lời cảm ơn đến anh bạn trên fb mà tôi chưa tiện nói tên vì chưa được phép.

Bài ngâm này viết theo thể song thất lục bát. Trau chuốt, diễn tả được nỗi buồn của người cô phụ trẻ, có thể được gọi là một tác phẩm giá trị so sánh được với bài *Ai Tư Văn* của Ngọc Hân Công Chúa, tiếc là chưa sách nào nói tới nên ở trong bóng tối bấy lâu nay. Tôi cho rằng người đưa ra tài liệu này - chỉ biết là nhà in Phúc chi, Hà Nội - đã phiên âm theo bản Nôm nào đó viết từ cuối thế kỷ 19, thời có những bài văn với nội dung thương nhớ, than khóc tương tự: *Chinh Phụ Ngâm*, *Chinh Phu Ngâm*, *Bản Nữ Thán*, *Cung Oán Ngâm Khúc*, *Ai Tư văn*, *Tần Cung Nữ Oán Bái Công phú*...

Trang mạng Thư Viện Quốc Gia Hà Nội cho biết có 3 ấn phẩm Quốc ngữ **Quả Phụ Ngâm**:

1. **Quả Phụ Ngâm**, tác giả Nguyễn Thúc Khiêm, xuất bản Phúc Vạn Hiệu, Hà Nội 1928
2. **Quả Phụ Ngâm**, tác giả Nguyễn Thúc Khiêm, nhà in Nhật Hưng, Hà Nội 1932. (Tái bản của cuốn 1 nói trên.)
3. **Quả Phụ Ngâm**, tác giả Nguyễn Ngọc Hòa, nhà in Quảng Thịnh, Hà Nội, 1935.

Vậy thì có hai (02) bài **Quả Phụ Ngâm** khác nhau của hai tác giả theo tài liệu trên. Cho tới cuối năm 2020 tôi chưa thấy được toàn văn mấy quyển này vì Thư Viện Quốc Gia Hà Nội vẫn còn đang chứa ở dạng microfilm từ trước 1954 khi người Pháp trao chánh quyền lại cho chánh phủ Hà Nội 1954 tới giờ.

Đầu năm 2021, vô trang mạng của Thư Viện Quốc Gia Pháp thì thấy cả hai cuốn 1 và 2 của Tú Tài Nguyễn Thúc Khiêm mà không thấy cuốn 3 của Nguyễn Ngọc Hòa.

Quả Phụ Ngâm của Nguyễn Thúc Khiêm lại khác với bản mà chúng tôi đang khảo sát. Vậy có thể giả thiết rằng bản này là của Nguyễn Ngọc Hòa với sự dè dặt thiết yếu.

Bèn tần mẫn viết mấy dòng cùng chú giải vài ba từ khó hiểu đối với người trẻ bây giờ.

Ai là tác giả cũng cần phải có thời gian đến khi thấy tận mắt cuốn của ông Nguyễn Ngọc Hoà với những giải quyết từ các vấn đề sẽ được đưa ra.

Chắc chắn rằng hai tác phẩm **Quả Phụ Ngâm** đã tạo nên cảm hứng trực tiếp cho những bản văn khóc chồng khóc vợ nổi tiếng trong văn học Việt Nam đầu thế kỷ 20 là **Giọt Lệ Thu** (1928) của nữ sĩ Tương Phố và **Linh Phượng** (1934) của Đông Hồ. Sự kiện chết chồng chết vợ chỉ là những giọt nước tràn ly để những cảm xúc được thành văn.

Và Tương Phố cùng Đông Hồ sở dĩ được nhiều người biết là vì bài của các vị ấy **được đăng bài trên báo Nam Phong**, hai ông Nguyễn Thúc Khiêm và Nguyễn Ngọc Hòa không được ai nhắc tới sau thời gian xuất bản sách - dầu ông Nguyễn Thúc Khiêm tái bản tác phẩm mình ít nhất là tới lần thứ năm. Ảnh hưởng của báo Nam Phong thêm một lần nữa chứng minh sức mạnh của nó. Kinh khủng.

Bài văn thông thiết, nói lên nhiều điều bi thương cũng như cuộc sống dật dờ, muốn chết mà không thể chết của người cô phụ, đáng được phổ biến và khảo sát tường tận.

Ghi chú: Bản văn dùng những từ ngữ rắc rờng miền Bắc những năm đầu của thế kỷ 20 nay đã mất thế đứng và nhiều khi lạ lẫm với lớp trẻ ngày nay, thỉnh thoảng chúng tôi chú thích mà không sửa lại.

(NVS. Victorville, CA 31, Jan, 2021)

Khói chiều tỏa sương thu lạnh ngắt
Gió heo may hiu hắt dật dờ
Trông ra non nước mịt mờ
Trước lầu sương phủ thân thờ chiếc thân
Tơ duyên **rút**¹ nợ nần đeo đẳng
Cảnh cô đơn nổi đắng niềm cay
Chàng về quán nước làng mây²
Đề em vò võ tháng ngày nhớ thương
Vóc mai gầy, **tuyết sương như ghẹo**³
Tâm can tràng khô héo vì ai
Thơ ngây nhớ lại những ngày
Nhụy vàng hoa thắm tặng người tình trung⁴
Lời ước hẹn biển đông tát cạn⁵
Trên đường đời gió cát xông pha
Khi buổi sớm lúc **giăng tà**⁶
Như chim liền cánh, như hoa liền cành⁷
Mảnh⁸ vui độ đầu xanh tuổi trẻ
Nào ngờ điều **dâu bể đa đoan**⁹
Nào ngờ trâm gãy gương tan
Đàn đương lựa phiêu giây loan lại **trùng**,¹⁰
Thương thân thể tơ lòng dường đứt

1 **Rút**: Dứt.

2 Chàng đã chết.

3 Tuyết sương làm cho cây mai gầy yếu. Thời gian và hoàn cảnh khiến nàng đau ốm... chữ **như ghẹo** rất hay.

4 Đã từng gần gũi nhau khi em còn trinh nguyên. **Tình trung**: Tình chung.

5 Thề cùng nhau khấn khít vợ chồng. Thành ngữ: *Đồng vợ đồng chồng tát cạn bể đông*.

6 Lúc nào cũng ở bên nhau. **Giăng tà**: Trăng tà.

7 Thề nguyện cùng sống bên nhau không rời.

8 **Mảnh**: Mảnh ? có thể do đánh máy sai.

9 **Dâu bể đa đoan**: Trời đất làm ra chuyện biến thiên lớn (khiến hai chàng tử biệt, tạo sự đớn đau cho người còn lại).

10 **Trùng**: Nay nói *chùng*: giùm, lỏng, đứt đoạn. **Nhắc lại**: Bài văn của người Bắc hay ít ra người Bắc đã phiên âm từ bản Nôm nên các chữ trong trường hợp này chúng tôi để nguyên không thay đổi theo âm chuẩn ngày nay. Chỉ ghi nhận và cho biết chữ gọi là chuẩn ngày nay.

Ngán tình duyên sầu chất nên non
Đặng cay như **ngậm bồ hòn**¹¹
Biệt ly đâu biết rằng cơn có này
Trăm năm chẳng vẹn ngày đầu bạc¹²
Muôn kiếp còn **ghi tạc ái ân**¹³
Chàng đi xa lánh cõi trần
Việc đời **chút gánh nợ nần cho nhau**¹⁴
Nhớ lại buổi **bắc cầu Ô thước**¹⁵;
Giải Ngân giang **giòng nước còn tằm**,
Cùng nhau tính cuộc trăm năm
Đèn khuya chung, bóng trăng rằm sánh vai¹⁶.
Nào lúc dạo **hiên mai hóng gió**¹⁷,
Nào khi **xem liễu rủ bên hồ**¹⁸
Chàng buồn em cũng ngẩn ngơ
Chàng vui em cũng cười đùa vui chung.¹⁹
Nào lúc đốt đèn trong đêm vắng
Đem lời vàng sớt sáng khuyên nhau
Xiết bao ý hợp tâm đầu
Gương mình soi tỏ mặt nhau bấy giờ.
Có lúc đọc câu thơ vịnh nguyệt
Miệng em ngâm chàng viết nên tờ²⁰
Chàng buồn vẽ mặt thân thờ
Nhìn em em những ngẩn ngơ vì tình²¹

---

11 Thành ngữ: *Ngậm bồ hòn thành ngọt*. Ở trong hoàn cảnh đắng cay, khổ sở nhưng phải chấp nhận.

12 Không cùng sống với nhau đến khi tuổi già.

13 Nhưng luôn luôn nhớ đến chuyện yêu đương của chúng mình.

14 **Chút gánh nợ nần cho nhau**: Để tất cả nỗi khổ đau lại cho em. **Chút**, giọng Bắc, Nay nói **trút**.

15 Nhớ lại khi mới bắt đầu kết duyên.

16 Thân thiết gắn bó, Đêm khuya chuyện trò, trăng sáng cùng thưởng thức.

17 Cùng nhau dạo cảnh,

18 Cùng sánh vai thưởng thức cảnh đẹp thiên nhiên.

19 Tình cảm chia sẻ, vui buồn có nhau.

20 Một cặp đôi đồng cảm, nàng ngâm thơ, chàng viết lời thơ trên giấy...

21 Cặp đôi buồn thì buồn chung.

Có lúc **truyện** tâm tình trên gối²²
Dem nỗi lòng **tỏ rãi** cùng nhau²³
Có khi trong lúc đêm thâu
Khuyên chàng học tập để sau giúp đời²⁴
Có lúc **giở**²⁵ cuộc chơi tao nhã
Lựa ngón đàn thông thả nắn cung
Chàng đàn em hát **nã nùng**²⁶
Tơ lòng hòa với tơ đồng **sôn sao**²⁷
Cuộc đời qua xiết bao vui thú
Nào ngờ đâu lại có ngày nay
Lẻ đàn chiếc nhận trông mây
Chàng ơi! Thâu nỗi nước này hay không
Duyên tơ tóc những mong bền chặt
Trời xanh kia nở cắt làm đôi
Giữa đường đứt gánh than ôi!
Chút thân góa bụa ngậm ngùi sương khuê
Đứt ruột tâm tơ chia trăm mối
Sầu biệt ly lắm nỗi đau lòng
Ngoài hiên **bảng lảng thu phong**²⁸
Càng như dục khách cô phòng ưu tư
Biết nhau buổi **thu sơ**²⁹ năm nọ
Biết nhau này xuân một năm qua
Chàng từ **cưỡi hạc chơi xa**³⁰

---

22 **Truyện**: Chuyện. Đêm về cùng nhau tâm tình trước khi ngủ.

23 **Tỏ rãi**: Tỏ giải. Giải bày những gì mình suy nghĩ cùng nhau.

24 Vợ khuyến khích chồng học hành để thành công sau này. Chi tiết nhỏ này có thể cho biết tác phẩm ít nhất cũng thuộc cuối thế kỷ 19 khi thi cử Hán học còn thịnh hành. Trước năm 1917).

25 **Giở**: Đem ra bày ra.

26 **Nã nùng**: Nã, thấy thích thú, thấy mến yêu. Từ xưa. Kiều: *Một thiên bạc mệnh lạ càng nã nhân*. Thơ Dụ Vương Tường: *Một vẽ càng thêm một nã nùng*. Hương trời khôn giấu lớp mây lồng.

27 **Sôn sao**: xôn xao: Rộn ràng.

28 Gió thu lành lạnh ngoài hiên hắt vào.

29 **Thu sơ**: Đầu thu, khoảng tháng 7 âm lịch.

30 **Cưỡi hạc chơi xa**: Chết.

Thân em ủ rũ như hoa cuối mùa³¹
Hoa **rãi nắng chiều thu**³² đã héo
Theo lá vàng hiêm nẻo lìa cây
Hẹn chàng đến kiếp sau này
Đừng làm hoa lá, làm mây lung trời³³
Mây lung trời, lũng lơ theo gió
Có hợp tan chẳng có phân ly
Hợp tan, tan hợp có kỳ
Còn hơn cái kiếp người kia ở đời
Chàng đã thấy kiếp người ngắn ngủi
Một năm đi là đuổi xuân về
Sáu mươi còn chẳng ra gì
Huống hồ nửa kiếp đã lìa thế gian³⁴
Kìa chiếc nhan lạc đàn khóc thảm
Buổi trời đông mây ám sương mờ
Thân em lẻ bạn bây giờ
Khác chi nhận đó bơ vơ tìm đàn
Lạnh lùng chốn phòng loan bóng chéch,
Cảnh cô đơn **tịch tịch ái hoài**³⁵,
Trước thềm khóm liễu hàng mai.
Sương sa như khóc thương người lẻ loi³⁶
Bên kính thiếp người soi mệnh bạc
Làn tóc mây **phờ phạc**³⁷ gió đưa
Đầu xanh duyên đứt đường tơ
Xót thân lệ thấm xuân mờ nước gương
Kìa như khách sông Tương thừa nợ
Kẻ đầu sông kẻ chõ cuối sông
Thương nhau uống nước cùng giòng

---

31 Chàng mất, nàng quá buồn. Hai câu này tuyệt vời.

32 **Rãi nắng chiều thu**: Dãi dầy nắng mưa.

33 Đừng làm hoa lá vì sẽ héo tàn sẽ rụng rơi.

34 Chàng mất sớm có thể là 3, 4 mươi.

35 Cảnh đeo sầu nhìn ta thì thấy tịch liêu, ảm đạm.

36 Nhìn đầu cũng thấy buồn. sương đọng trên là liễu, tưởng là nước mắt cảnh liêu khóc cho người đơn lẻ.

37 **Phờ phạc**: héo hắt. Tóc phờ phạc là tóc lơ thơ vừa ngắn vừa so le.

Dù xa nhau vẫn ở trong cõi đời.³⁸
Chàng với thiếp khác người sông ấy
Từ chàng đi không thấy trở về
Suối vàng thế giới bên kia
Quá vui mộng cảnh chàng lìa nhân gian³⁹
Canh khuya lúc bàn hoàn tỉnh giấc
Nỗi niềm riêng thắc mắc nào ai
Ngoài hiên hiu hắt gió vàng
Gió như khua động can tràng đau thương
Trạnh⁴⁰ nhớ lúc chung giường ân ái
Lời nhỏ to ôn lại niềm xưa
Chẳng qua là một giấc mơ
Mà người năm ngoái bây giờ còn đâu?
Nhớ chàng **nhỏ giòng châu hoen gối**⁴¹
Mộng xưa **còn theo giỡn hôn em**⁴²
Ước gì hóa được ra chim
Bay lên trời thăm đi tìm **phu quân**
Lẽ huyền bí khôn phân hư thực
Thử nghiệm khi thức giấc mà coi
Có khi thấy bóng chàng ngồi
Âm dương phẳng phất ở nơi dương trần⁴³
Hay số kiếp nợ nần từ trước
Mà duyên sau mây trước lững lờ
Sum vầy gọn một giấc mơ
Ba năm phu phụ⁴⁴ một giờ âm dương
Chàng vui thú **cầu sương điểm cỏ**⁴⁵
Mảnh hồn tàn biết có hay chăng?

---

38 Mấy câu: Ngư lang Chúc nữ dẫu xa cách, dẫu phải nhưng nhớ cũng còn sống và biết người thương mình còn sống, trong khi nàng lẻ loi và thảm thiết vì biết chàng đã chết.

39 Một lời trách hờn, trách để trách để thương nhớ hơn.

40 **Trạnh**: Chạnh.

41 Khóc thầm trong lẻ loi.

42 Luôn nhớ đến những mộng đẹp ngày xưa khi còn có nhau. **Theo giỡn**: theo dõi.

43 Hình tượng chàng như thực tại, như ngày xưa còn sống.

44 Chi tiết cho biết họ sống chung được bao nhiêu lâu.

45 Tin là hương hồn chồng còn phẳng phất nơi trần thế.

Để em **than thở đãi đàng**⁴⁶
 Cho chàng ở dưới suối vàng được hay
 Nay **cõi suối đường mây**⁴⁷ rẽ lối
 Khó đem ngày mà nói vào đêm
 Kiếp người là kiếp **uơn hèn**⁴⁸.
 Phải **vâng** số mệnh há nên trách trời!
 Song riêng ngán cảnh đôi ta ấy
 Ngày vui kia chưa mấy đã tàn
 Kể từ thiếp bén duyên chàng
 Vinh hoa chưa thấy, **tân toan**⁴⁹ đã nhiều
 Lúc canh khuya **tàu tiêu gió lật**⁵⁰
 Tâm hồn trong phảng phất chiêm bao
 Nhớ chàng tác dạ xôn xao.
Toan bề ập mận ôm đào như xưa⁵¹
 Khi chợt tỉnh giấc mơ vô giá
 Mắt mở bừng tác dạ băng khuâng
 Nghĩ thôi lòng lại ngại ngừng
 Ngại cho kiếp sống không chồng lẻ loi
 Trái ngày tháng sầu thôi lại tủi
 Than cùng ai dấn dỗi cùng ai
 Đang buông một tiếng thở dài
 Chàng ơi ở chốn tuyền đài biết chẳng?
 Phòng hương lạnh vắng chàng một bóng,
 Thôi từ đây biết ngóng trông ai.
Cõi trần vắng có một người,
Trông ra nước nước đất trời vắng teo.⁵²

46 **Than thở đãi đàng**: Nghĩa xưa: Than thở để chàng vừa lòng nguì ngoai cơn buồn. Xem tự điển Huỳnh Tịnh Của.

47 **Cõi suối đường mây**: Chốn suối vàng, nơi tiên cảnh. Chết.

48 **Uơn hèn**: Mong manh, phải phụ thuộc nơi tạo hóa.

49 **Tân toan**: Những điều cay đắng, cực khổ.

50 **Tàu tiêu gió lật**: Tàu là chuối do gió thổi đánh qua lại chạm vào nhau tạo tiếng động.

51 Hứng tình về chuyện thân mật vợ chồng của ngày trước. Hai câu trên tuyệt tả.

52 Hai câu: Vắng một người mà là vắng tất cả. Ý của hai câu thơ Alfred de Musset: Un seul être vous manque. Et tout est dépeuplé. Sau đó có thi sĩ nói: Vắng em tất cả đều vô nghĩa, Tất cả không ngoài nghĩa khổ đau. Tôi cho bài này có sau khi người Pháp đến VN và văn hóa Pháp đã ảnh hưởng mạnh trong giới tinh hoa Việt Nam nghĩa là bài này sớm nhất là hậu bán thế kỷ 19.

Kiếp bạc mệnh sống theo nước mắt.
Hồ lệ đầy sóng ắt còn lâu⁵³,
Bao giờ khóc ráo lệ sâu,
Bao giờ tóc trắng điểm đầu mới thôi,
Buồn nghĩ đến nỗi đời mà ngán.
Cảnh riêng mình lẻ bạn đau lòng.
Còn duyên gì nữa mà mong.
Đàn kia gãy đứt chí hòng nối thêm?
Quyết thủ tiết một niềm khấn khấn⁵⁴,
Tình thiết tha như gắn keo sơn.
Trăm năm chút đá đỉnh non.
Lòng băng lọ ngọc **chí** mòn được đâu,
Dù đến buổi mái đầu sương nhuộm
Tắc lòng son chẳng nhuộm bạc đen,
Mặc đời dè bỉu ghét ghen.
Quyết không bợn thói nhỏ nhen thế thường⁵⁵
Đã lắm kẻ muốn vương tơ thắm,
Đã lắm người muốn ngắm đào phai⁵⁶,
Lòng này đâu có như ai.
Đời nhâm em chỉ mỉm cười cho qua⁵⁷
Dù tiền bạc hay là quyền thế,
Nếu không tình ai dễ yêu ai,
Khách tình đã khuất đi rồi.
Như thân đã xẻ làm đôi còn gì⁵⁸
Cơ tạo hóa vận thì bí mật
Mới lửa thiêng còn chất trong lòng.
Theo duyên ân ái đèo bông.
Lòng nào mà chẳng mơ màng phượng loan⁵⁹?

---

53 Khóc nhiều quá chắc là sẽ chết sớm.

54 Nhứt định thủ tiết, không bước thêm bước nữa.

55 Quyết lòng thủ tiết, không đi bước nữa như người bình thường. Chữ **bợn** rất xuất sắc.

56 Quả phụ còn trẻ nên nhiều người ngắm ghé. Mặc dầu nói mình như đào phai nhưng ngụ ý còn đầy sắc hương!

57 Người ước ao chấp nối, họ nhâm tưởng em dễ siêu lòng, dễ quên chàng.

58 Hai câu này rất hay.

59 Vẫn còn cảm xúc của thân xác nhưng mà không muốn..

Song đã **chót**⁶⁰ “**đoạn tràng**” nặng nợ,
Tuổi đầu xanh dang dở chút duyên,
Cầm như ván đã đóng thuyền,
Kiên trinh là phận thuyền quyên ở đời.
Dám bắt chước thói đời thay đổi,
Đứt giây đàn lại nối về sau.
Nợ tình chẳng **giả**⁶¹ cho nhau,
Còn chi là cái nghĩa sâu của người,
Thiếp quyết giữ trọn đời ở vậy,
Tạ lòng chàng từ bấy đến nay.
Tình sâu ân nặng **nghĩa giầy**⁶²,
Há rằng khuất mặt mà thay đổi lòng.
Duyên bèo nước đã không **chọn vện**⁶³,
Nợ gởi chăn xin hẹn kiếp sau.
Cuộc đời bãi biển nướng dâu,
Khối tình ta giữ với nhau cho bền.
Dù sau có ra miền tục lụy,
Mảnh gương kia **nước thủy**⁶⁴ bao mờ.
Chút tình trong trắng ngây thơ,
Cam bẻ thủ tiết để thờ phu quân.
Nay xa cách âm dương đôi ngã,
Em khóc chàng lệ đã **nhường khô**⁶⁵.
Ngụ lòng lập một bàn thờ.
Đốt hương kể nỗi niềm xưa với chàng.
Tuy theo lệ ngày tang đã mãn,
Nhưng tình ta vô hạn thiết tha.
Mặc cho ngày tháng trôi qua,
Lòng này mượn bóng hăng nga soi cùng.
Trải những buổi sương đông nắng hạ

---

60 **Chót**: Trót.

61 **Giả**: Trả. Đền đáp.

62 **Nghĩa giầy**: Nghĩa nặng, dày vì thương nhau quá đời.

63 **Chọn vện**: Trọn vẹn. Không ttrọn vẹn vì người thương đã về nơi chín suối giữa chừng.

64 **Nước thủy**: Lớp trắng ở phía sau gương, thường kêu là lớp thủy ngân, nếu mòn thì gương bị mờ, phải giữ cho nguyên vẹn.

65 **Nhường khô**: Đường khô cạn, như là hết nước mắt.

Lấy hoa tươi **nước lã**⁶⁶ kính dâng
Gọi là trọn đạo luân thường
Dù mà **lễ bạc**⁶⁷ mà tâm chí thành
Chàng ở chốn u minh có biết
Cõi lòng em bi thiết bấy lâu
Trông ra bể rộng sông sâu
Ai người lấp thẳm quạt sầu cho đây
Trông lên trời làn mây tỏa trắng
Ngắm nơi xa đồng vắng mênh-mông
Nước mây cây núi **trập-trùng**⁶⁸
Em buồn cảnh cũng như lòng em đây
Cảnh ử-rũ **lầu tây ác lặn**⁶⁹
Dạ bồi hồi ngày tháng nhớ thương
Từ đây gánh nặng đường-trường
Ngày đêm một nén **tam hương**⁷⁰ khấn cầu
Ngày tháng tựa bóng câu qua cửa
Nhưng **nỗi buồn biết thừa nào nguôi**⁷¹
Từ chàng vắng mặt khuất **nhời**⁷²
Gia-đường quanh quẽ nào người chiếc thân
Trên tuổi-tác **nhà-huyền buồn-bã**⁷³
Thường **tuông châu tâm tả**⁷⁴ thở-than
Ngùi hương chôn-qué sân-lan⁷⁵
Bấy lâu thân-thể **kiếm ăn vơ-vàng**⁷⁶
Em sẵn sóc đảm đang mọi việc

---

66 **Nước lã**: Chỉ sự tinh khiết, lòng đoan trang của mình.

67 **Lễ bạc**: Thức cúng bình thường, đơn sơ. Ngụ ý không cầm rơm rà chỉ cần lòng thành, lòng trinh tiết của mình là đủ.

68 **Trập trùng**: Chập chùng. Từng từng lớp lớp kế tiếp.

69 **Lầu tây ác lặn**: Mặt trời ngã về chiều.

70 **Tam hương**: Ba cây nhang cúng kiếng để tỏ lòng thương nhớ.

71 Ngày tháng qua mau nhưng nỗi buồn không qua nhanh như thế.

72 **Khuất nhời**: Khuất lời, không còn hiện hữu để trao đổi tình ý với nhau nữa.

73 **Nhà huyền buồn bã**: Mẹ già của anh âu sầu vì mất con.

74 **Tuông châu tâm tả**: Khóc nhiều.

75 Các anh chị em trong nhà.

Cảnh gia đình thu xếp đã xong⁷⁷
Trên là từ-mẫu an lòng
Trong ngoài **họ-mạc**⁷⁸ đều cùng ngợi khen
Việc buôn-bán đua-chen chẳng nản
Đã được lòng **phường-bạn**⁷⁹ mến yêu
Gặp may mắn đủ trăm chiều
Bạc tiền nay cũng được nhiều hơn xưa
Ơn tổ âm phúc dù được hưởng
Lại nhớ ngày **phu-sướng phụ-tòng**⁸⁰
Nhớ ngày hoa chúc động phòng
Nhớ ngày chàng-thiếp rãi-lòng yêu-thương
Nhớ ngày hầy chân-nông túng thiếu
Cảnh mẹ hiền con hiếu làm vui
Tạm vay đáp-đổi lần-hồi
Gian-lao tân khổ đủ đôi vợ chồng
Nay phú-quý không cùng chung hưởng
Dẫu đỉnh chung vui sướng mà chi⁸¹
Đau lòng tử-biệt sinh-ly
Vui này dễ lấp buồn kia được nào
Ngày vắng vẻ **tâm-bào héo-hắt**⁸²
Đêm lạnh-lùng **nước mắt thấm xa**⁸³
Đôi phen **ủ-rột**⁸⁴ nét hoa
Đôi phen muốn thác đi mà tìm nhau
Nhưng chữ hiếu, tính sao cho vẹn
Nên em **đành độc chén chua cay**⁸⁵
Để đền ơn nặng nghĩa dày

---

76 **Kiểm ăn võ vàng**: Lo lắng cuộc sống một cách khó khăn. **Võ vàng**: Xanh xao ốm yếu, kết quả của sự cực nhọc.

77 Cha mẹ, anh chị em bên nhà chàng đều được nàng săn sóc giúp đỡ.

78 **Họ mạc**: Họ hàng, bà con.

79 **Phường bạn**: Những người cùng buôn bán chung. Thành ngữ: *buôn có bạn, bán có phường*.

80 **Phu sướng phụ tòng**: Chồng đưa ra ý kiến thì vợ nghe theo, hợp ý. **Sướng**: Xướng.

81 Xưa nghèo khó có nhau, nay đã khá thì không cùng hưởng, thiệt Trời quá ác.

82 Tâm bào héo hắt: Lòng buồn như tim khô héo. Quá bi thương.

83 **Nước mắt thấm xa**: Nước mắt rơi ướt gối rớt xuống. **Xa**: Sa, rớt.

84 Ủ dột.

Thần-hôn định-tĩnh em thay cho chàng⁸⁶

Thôi duyên kiếp dở-dang đôi lứa
Than mà chi khóc nữa mà chi
Càng như gọi mối sầu bi
Trăm năm thôi còn có gì mà mong
Chàng chẳng hỏi thấu lòng cho thiếp,
Xin vì chàng giữ tiết dấm sai,
Ôm cầm chẳng quản thuyên ai⁸⁷
Dù cho vật đổi **sao giờ**⁸⁸ quản chi⁸⁹.

Chung

---

85 **Dốc chén chua cay**: chịu cay đắng vớ nỗi chi ly, phiền muộn.

86 Thay chồng mà săn sóc thăm hỏi cha mẹ chồng. Ý này tương tự những câu cuối trong **Chinh Phụ Ngâm**.

87 Không tái giá bao giờ. **Ôm cầm thuyên ai**: Tái giá hay thay đổi người tình.

88 **Sao giờ**: Sao dời, sao đổi ngôi, thay vị trí, chỉ sự biến đổi lớn trong vạn vật.

89 Dù chuyện bằng Trời xảy ra cũng không ngại, không sợ.

BÀN NỮ' THÁN

Phụ lục: QUẢ PHỤ NGÂM

Nhà in PHUC - CHI xuất bản
14, Hàng Bài cũ - HANOI
Giấy nói số 374

